

«الهیات سلبی» چیست و میزان اقبال متکلمان شیعه به آن چقدر بوده است؟

کتاب «الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه» نوشته «سید مسیح شاهچراغ» به همت پژوهشگاه قرآن و حدیث منتشر شد.

کتاب «الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه» نوشته «سید مسیح شاهچراغ» به همت پژوهشگاه قرآن و حدیث منتشر شد.

به گزارش خبرگزاری مهر، کتاب «الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه» به قلم «سید مسیح شاهچراغ» به همت پژوهشگاه قرآن و حدیث منتشر شد.

اندیشه الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه ریشه در آموزه های مدرسه اهل بیت علیهم السلام دارد. طرح اعتدالی این آموزه و رد رویکردهای افراطی آن در این مدرسه، سبب اعتقاد متکلمان امامیه به این نظریه شده است. اصل توحید، عدم تعقل صفات ذاتی خداوند، اشتراک لفظی وجود و نظریه نفی صفت از مهمترین مبانی این الهیات محسوب می شود.

کتاب «الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه» به عنوان نخستین اثر مستقل درباره الهیات سلبی در کلام امامیه تألیف شده است که اندیشه الهیات سلبی در مدرسه کلامی امامیه و عواملی که سبب این اعتقاد شده مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است.

در این کتاب، گرایش متکلمان امامیه از ابتدای تاریخ تشیع، در مسئله معناشناسی صفات الهی بررسی شده و به این سوال پاسخ می دهد که میزان اقبال متکلمان امامیه به نظریه الهیات سلبی تا چه اندازه بوده و این اندیشه در مدارس کلامی امامیه، چه توراتی را پشت سر گذاشته است؟

این تحقیق از نخستین پژوهش هایی است که جایگاه الهیات سلبی را در اندیشه امامیه بررسی کرده است و البته این موضوع نیازمند تحقیق بیشتر و بررسی زوایای مخفی این اندیشه در تفکر متکلمان امامیه در دوران های مختلف است.

نویسنده در این اثر با دقت دیدگاه های متکلمان امامیه را مدرسه به مدرسه و در یک سیر تاریخی بررسی و دیدگاه ها و ادله آنان را با توجه به مبانی و اصولشان بیان و تحلیل کرده است. حاصل مطالعه این اثر، آن است که اولاً، الهیات سلبی نظریه شایعی در بین متکلمان امامیه بوده است و ثانیاً، سیر تکاملی اندیشه های متکلمان امامی و چگونگی تطور و تبیین آنها در خصوص نوع تفسیر و ادله ای که برای الهیات سلبی ارائه کرده اند، ترسیم می شود.

کتاب حاضر دارای هفت گفتار است که در گفتار مربوط به مدرسه کلامی کوفه، با روایات اهل بیت علیهم السلام و آرای شاگردان آن بزرگواران مواجه هستیم. از این رو ابتدا گزارشی از دیدگاه شاگردان اهل بیت علیهم السلام با استناد به کتب ملل و نحل و کتب رجال ارائه می شود. در ادامه، روایات اهل بیت علیهم السلام در این زمینه - که مهم ترین منبع در کشف آرای متکلمان این مدرسه است - بررسی می شود. تکیه اصلی در بررسی این روایات، بر یافتن مؤلفه های نظریه الهیات سلبی در کلام معصومین علیهم السلام است.

در گفتار مربوط به مدرسه کلامی قم، الهیات سلبی و تطور صورت پذیرفته در آن بررسی خواهد شد. مهم ترین شخصیت های کلامی این مدرسه کلینی و شیخ صدوق هستند که دیدگاه آنها در این مدرسه به صورت ویژه تبیین خواهد شد.

در گفتار مربوط به مدرسه کلامی بغداد، این نظریه در مدرسه کلامی بغداد و ری واکاوی شده است. از آنجاکه بنا بر نظر محققان، مدرسه ری ادامه مدرسه کلامی بغداد است، از این رو بررسی این دو مدرسه در یک گفتار صورت می پذیرد. در این مدرسه متکلمان برجسته ای مانند شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی و متکلمانی از خاندان نوبختی حضور دارند که دیدگاه هریک از آنها پیرامون نظریه الهیات سلبی بررسی صورت گرفت. تطور صورت پذیرفته در این مدارس نسبت به دو مدرسه قبلی نیز در پایان این گفتار مطرح شده است.

در گفتار مربوط به مدرسه کلامی حله، آرای متکلمان شهیری مانند خواجه نصیرالدین طوسی، محقق حلی، علامه حلی، ابن میثم بحرانی و فاضل مقداد بررسی گردید. تطور و تغییرهای صورت پذیرفته در رابطه با مؤلفه های دخیل در گرایش به رویکرد الهیات سلبی در این مدرسه نسبت به مدارس قبلی نیز در پایان این گفتار مطرح شده است.

در گفتار مربوط به مدرسه اصفهان با سه جریان فکری فلسفی، کلامی و حدیثی مواجه هستیم. هرچند عنوان کتاب بیانگر این مطلب است که پژوهش حاضر، ناظر به بررسی دیدگاه متکلمان امامیه است، از آنجا که در مدرسه اصفهان جریان مهم صدرالمتألهین و شاگردان او حضور دارند و نمی توان از دیدگاه آنها - که اثرگذاری بسیاری در آینده مباحث معناشناختی صفات الهی داشته است - به سادگی عبور کرد؛ به همین خاطر در این مدرسه آرای ملاصدرا و شاگردان برجسته او، فیض کاشانی و فیاض لاهیجی، بررسی شده است. در جریان کلامی اصفهان متکلمان برجسته ای مانند ملارجعلی تبریزی و قاضی سعید قمی حضور دارند که دیدگاه آنها نیز به صورت مشروح واکاوی گردید. همچنین آرای علامه مجلسی نیز به عنوان نماینده جریان حدیثی اصفهان، مورد توجه و دقت قرار گرفت. در پایان این گفتار، تطور و تغییرهای صورت پذیرفته نسبت به نظریه الهیات سلبی در قیاس با مدارس کلامی گذشته مطرح شد. مدرسه قم معاصر که شامل نوصدرایین است را می توان استمرار مدرسه فلسفی اصفهان دانست. با توجه به مطرح شدن آرای ملاصدرا، این مدرسه در مدرسه اصفهان ادغام شده است.

در گفتار مربوط به مدرسه کلامی خراسان، آرای متکلمان برجسته ای مانند میرزا مهدی اصفهانی، شیخ مجتبی قزوینی، آیت الله مروارید و آیت الله ملکی میانجی مطرح گردیده و در پایان این گفتار به تطور صورت پذیرفته در این مدرسه نسبت به مدارس کلامی پیش از آن، توجه شده است.

در گفتار پایانی، مبانی متکلمان امامیه در گرایش به اندیشه الهیات سلبی در معنای صفات ذاتی خداوند مطرح و بررسی شده است.

با توجه به این رویکرد، پژوهش حاضر در هفت گفتار سامان یافته است که به قرار است:

گفتار اول: الهیات سلبی در مدرسه کلامی کوفه

گفتار دوم: الهیات سلبی در مدرسه کلامی قم

گفتار سوم: الهیات سلبی در مدرسه کلامی بغداد

گفتار چهارم: الهیات سلبی در مدرسه کلامی حله

گفتار پنجم: الهیات سلبی در مدرسه کلامی اصفهان

گفتار ششم: الهیات سلبی در مدرسه کلامی خراسان

گفتار هفتم: مبانی الهیات سلبی

گفتنی است: کتاب «الهیات سلبی در مدارس کلامی امامیه» نوشته «سیدمسیح شاهچراغ» و با مقدمه حجت الاسلام «رضا برنجکار» به زبان فارسی در قطع رقعی و در ۲۸۶ صفحه به رشته تحریر درآمده و در سال ۱۴۰۴ با همکاری انتشارات دارالحدیث منتشر شده است.